

Mchango wa Mradi wa Vitabu vya Watoto katika Kuikuza na Kuiendeleza Fasihi ya Watoto Tanzania¹

Leonard H. Bakize²

Ikisiri

Fasihi ya watoto nchini Tanzania, kama taaluma, ilianza katika mazingira ambayo si rasmi sana. Kwa kiasi kikubwa uandishi wa vitabu vya fasihi ya watoto ulichipuka kama juhudi za kuinua na kujenga mazoea na tabia ya usomaji miongoni mwa watoto chini ya Mradi wa Vitabu vya Watoto (Madumulla, 2001; Traore, 2011). Ipo mikondo miwili ya historia ya Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania ambayo inaonesha kwamba malengo ya Mradi yalikuwa na mielekeo miwili tofauti lakini inayoishia katika mwisho unaofanana. Mikondo hiyo miwili kuhusu asili ya Mradi imejadiliwa katika makala hii. Hata hivyo, pamoja na mjadala wa mikondo hiyo, kwa kiasi kikubwa, makala hii imejikita katika kujadili mchango wa Mradi katika kukuza na kuendeleza fasihi ya watoto Tanzania. Historia ya taaluma ya fasihi ya Kiswahili ya watoto nchini Tanzania inahusishwa zaidi na Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania pamoja na Taasisi ya Taaluma za Kiswahili (TATAKI). Pamoja na maendeleo ya fasihi ya watoto kuhusishwa zaidi na taasisi hizo mbili, makala hii itajikita katika kujadili mchango wa Mradi wa Vitabu vya Watoto katika kukuza uwanja wa fasihi ya watoto Tanzania.

1.0 Utangulizi

Tuanze kwa kudokeza kuwa, kwa kiasi kikubwa, uwanja wa fasihi ya watoto unashughulikiwa na taaluma mbili ambazo mara nyingi huingiliana. Mosi, ni taaluma ya elimu ambayo huchunguza kazi za watoto kuanzia umri wa mtoto anapoanza kusoma na kuendelea katika ngazi mbalimbali za makuzi. Watu wa eneo hili la elimu huchunguza mambo kadhaa yanayohusu namna mtoto anavyosoma, mazingira, nadharia na mikabala ya usomaji, kumwezesha mtoto kuelewa, na kadhalika. Kazi za watoto zinazochunguzwa katika eneo la elimu hazijalishi kama ni za fasihi au la. Jambo la msingi ni kwamba wadau wa elimu wanaangalia kazi zozote zinazosomwa na watoto.

Kwa upande wa pili, kuna taaluma ya fasihi. Taaluma hii sifa yake kuu, ingawa nayo inaweza kugusia suala la usomaji kwa mtoto, lakini kwa ujumla hujihusisha na kazi za watoto ambazo zimefuata kanuni ya fasihi, yaani

¹ Kwa Kiingereza mradi huu unajulikana kama *Children's Book Project* (CBP).

² Mwandishi ni Mhadhiri katika Taasisi ya Taaluma za Kiswahili, Chuo Kikuu cha Dar es Salaam. Wakati anaandika makala hii alikuwa mwalimu wa Kiswahili katika Idara ya Lugha za Kiafrika na Fasihi, Chuo Kikuu cha Zimbabwe. Pia, alikuwa mwanafunzi wa Uzamivu wa uwanja wa fasihi ya watoto katika Idara ya Lugha za Kiafrika na Fasihi, Chuo Kikuu cha Zimbabwe.

kuwasilisha mawazo kwa njia ya sanaa ya lugha. Kwa minajali hii, eneo la fasihi hujikita tu katika kazi ambazo zimeandikwa kwa kutumia sanaa ya lugha kama semi, hadithi, nyimbo, riwaya, tamthilia, ushairi, hadithi fupi, na bunilizi nyingine. Kazi za fasihi mara nyingi hutokana na ubunifu wa msanii au jamii. Kwa maana hiyo, nasi katika makala hii, hatuzungumzii kila chapisho linalomhusu mtoto bali tunarejelea kazi za kifasihi za watoto ambazo nyingi hutokana na ubunifu wa wasanii mbalimbali na kuchapishwa kwa mitindo mbalimbali ya sanaa ya lugha.

Kwa kuzingatia maelezo yetu ya hapo juu, fasihi ya watoto ni kazi za kifasihi zilizoandikwa au kutungwa na watu wazima au watoto kwa minajili ya kusomwa au kutendwa na watoto (Bakize, 2013; Lyimo, 2014a; Ngugi, 2015). Kazi hizi huandikwa kwa kuzingatia msomaji ambaye hasa tajiriba yake ya maisha ingali finyu na vilevile uelewa wake wa mambo ungali unakua (Ngugi, 2015). Kazi za watoto ni pamoja na “kazi za fasihi simulizi kama vile nyimbo, semi, na simulizi; na kazi za fasihi andishi kama vile riwaya, tamthilia, ushairi na hadithi fupi” (Lyimo, 2014a: 33). Wataalamu mbalimbali wanabainisha sifa za kazi za fasihi ya watoto zifuatazo: hadhira kuu ya kazi hizi huwa ni watoto wenyewe; watoto ndio nguli na wahusika wakuu; huwa na visa vichache; hutumia lugha nyepesi tofauti na zile za watu wazima; hujengwa katika msuko sahili wa matukio; hutumia sana fantasia; huhusisha milango mbalimbali ya fahamu; maisha ya wahusika hasa wakuu huanzia na kuishia nyumbani; mambo mema kuwa ndiyo matarajio; kutoa maadili kwa mifano; hutumia mbinu ya uradidi na kusheheni sana picha na michoro (taz. Harnak, 2003; Herman, 2012; Matundura, Kobia na Mukuthuria, 2013; Lyimo, 2014b; Ngugi, 2015; miongoni mwa wengine).

Historia ya fasihi ya watoto nchini Tanzania, kama uwanja wa kitaaluma, si ndefu (Mulokozi, katika Semzaba, 2008; Bakize, 2013; Lyimo, 2014b). Akielezea uandishi wa riwaya za Kiswahili kwa ajili ya kusomwa na watoto, Mulokozi (katika Semzaba, 2008) anaeleza kwamba uandishi wa kazi za watoto, hasa riwaya, umeanza kupewa umuhimu baada ya mwaka 1960, ukapamba moto kidogo miaka ya 1970 na 1980, na kushika kasi zaidi miaka ya 1990. Mulokozi anakiri kwamba kilichosukuma mbele uandishi huo nchini Tanzania kwa lengo la kuimarisha uandishi, utoaji na usambazaji wa vitabu vya burudani na maarifa visivyokuwa vya kiada, ni Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania, ambao tutauzungumzia kwa kirefu kidogo hapo baadaye. Historia ya fasihi ya watoto kwa ufupi, imedokezwa pia na Harnak (2003), Mulokozi (katika Mwijarubi, 2010), Mulokozi (2012), Bakize (2013) na Lyimo (2014a na b). Tafiti zote hizo zinakiri kwamba uwanja wa fasihi ya watoto nchini bado ni mchanga na zinapoizungumzia historia yake lazima zitaje Mradi wa Vitabu vya Watoto kama mdau mkuu wa uwanja huu. Hata hivyo, hakuna utafiti wa kina ulioweza kubainisha mchango wa Mradi huo katika kukuza na kuendeleza fasihi ya watoto kama tunavyofanya katika makala hii.

Katika utafiti wetu ambao tumeufanya kwa nyakati tofauti, tumebaini kwamba, kama wanavyodai watafiti wengine (taz. Madumulla, 2001; Harnak, 2003; Traore, 2010, 2011; Bakize, 2013, Lyimo, 2014a & 2014b, miongoni mwa wengine), historia ya fasihi andishi ya watoto nchini Tanzania imefumbatwa na Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania. Mradi huu unatajwa na tafiti nyingine kuwa umekuza na kuimarisha fasihi ya watoto pamoja na kuimarisha tabia ya usomaji wa vitabu miongoni mwa watoto nchini. Hata hivyo, lengo kuu la Mradi ni kukuza usomaji na elimu miongoni mwa wanafunzi wa shule maalumu zilizoteuliwa (Mulokozi, 2012; CODE, 2015; Temple, Preece, Dumea & Mbigili, 2016). Katika juhudi hizo za kukuza uandishi na usomaji wa vitabu kwa watoto, Mradi umefanikisha sana kuukuza na kuuendeleza uwanja wa fasihi ya watoto kwa njia kadhaa ambazo zitabainishwa hapo baadaye. Mpaka sasa Mradi huu umedumu zaidi ya miongo miwili, ukifanya kazi katika shule kadhaa zilizoteuliwa ndani ya wilaya 10 za Tanzania Bara. Hivyo, makala hii inalenga kutathmini mchango wa Mradi huu katika uwanja wa fasihi ya watoto kwa sababu, kwa mujibu wa mwandishi, hakuna utafiti ambao umelishughulikia jambo hili kwa kina. Hivyo, makala yetu itakuwa inajibu swali moja la msingi kwamba, mpaka sasa Mradi wa Vitabu vya Watoto umechangia kwa kiasi gani katika kukuza na kuendeleza uwanja wa Fasihi ya watoto nchini Tanzania? Katika sehemu inayofuata, tunabainisha na kueleza mbinu tulizotumia katika utafiti ili kukamilisha lengo la makala.

1.1 Methodolojia ya Utafiti

Makala hii inatokana na data za utafiti tulizokusanya kwa vipindi tofauti kuanzia mwaka 2012. Data hizi zilihusisha mbinu kuu mbili. Mosi, mbinu ya usaili ambao ulifanyika kati ya mwandishi wa makala hii na watumishi wa Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania³, wadau wa Mradi hasa Prof. Mugyabuso Mlinzi Mulokozi wa Chuo Kikuu cha Dar es Salaam, Bi Elieshi Lema, Mkurugenzi wa Shirika la Uchapishaji la E & D, na Prof. Kulikoyela Kahigi wa Chuo Kikuu cha Dar es Salaam. Tofauti na watumishi wa Mradi, wasailiwa wengine tuliwahoji kwa sababu walikuwa miongoni mwa waasisi na wadau wa Mradi kwa muda mrefu. Tuliaini kuwa uzoefu wa wasailiwa hao ungetuwezesha kupata taarifa muhimu. Pili, tulitumia njia ya upitiaji wa nyaraka mbalimbali zinazohusu Mradi wa Vitabu vya Watoto tangu kuanzishwa kwake mpaka sasa. Pia, tulipitia tafiti nyingine kama vyanzo vya data za upili. Vyanzo hivyo vilikuwa ni makala zinazopatikana katika majarida mbalimbali, vitabuni na mitandaoni.

³Tulifanya mahojiano na Katibu Mkuu Mtendaji (Bi Pili H. Dumea) na Mratibu wa Mafunzo na Usimamizi wa Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania (Bw. Marcus J. Mbigili) tarehe 30/01/2017. Mahojiano yalifanyika katika Ofisi za Mradi huko Kijitonyama, Dar es Salaam.

1.2 Mikondo ya Mawazo kuhusu Asili ya Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania

Utafiti wetu umebaini kwamba asili ya Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania ina simulizi za aina mbili. Katika makala hii simulizi hizo kuhusiana na asili ya Mradi tutaziita mikondo ya mawazo kuhusu asili ya Mradi. Mkondo wa kwanza wa mawazo hayo unadai kwamba Mradi huu asili yake ni juhudi za wapenda fasihi ya Kiswahili nchini ambao waliona pengo la riwaya ya kihistoria ya Kiswahili, hususan kwa ajili ya watoto (Mulokozi, 2012). Hivyo, kwa mujibu wa mawazo hayo, asili ya mradi ni ari na juhudi za wadau wa fasihi waliokuwa na azma ya kuimarisha uzalendo wa kitaifa miongoni mwa watoto wa Kitanzania. Mkondo wa pili unadai kwamba asili ya Mradi ni ombwe kubwa la uhaba wa vitabu vya watoto lililokuwapo nchini Tanzania na uduni wa tabia ya usomaji miongoni mwa watoto (CPB, 2006; CODE, 2015). Hivyo, Mradi ulianzishwa ili kusaidia uandishi, uchapishaji, usambazaji wa vitabu vya watoto shuleni na kuratibu usomaji wa vitabu hivyo. Mikondo hiyo miwili tunaifanua zaidi katika sehemu ifuatayo.

1.2.1 Mkondo wa Kuimarisha Uzalendo wa Kitaifa

Kama tulivyodokeza hapo juu, mkondo huu unadai kwamba asili ya Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania ni juhudi za wadau wa fasihi ya Kiswahili waliokuwa wanataka kujenga na kuimarisha moyo wa kizalendo kwa watoto wa Kitanzania kuhusiana na taifa lao. Akifafanua jambo hili katika makala yake kuhusu “*Makuadi wa Soko Huria* ya Chachage (2002) katika Muktaba wa Riwaya ya Kihistoria katika Fasihi ya Kiswahili,” Mulokozi (2012) anaeleza kwamba katika fasihi ya Kiswahili, kufikia miaka ya 1990, riwaya ya kihistoria ilikuwa bado haijaenea sana ingawa kulikuwa na kazi zilizokuwa zimechapishwa. Kwa mfano, kulikuwa na kazi zilizochapishwa kama *Uhuru wa Watumwa* (Mbotela, 1934), *Dunia Uwanja wa Fujo* (Kezilahabi, 1975), *Kifo Ugenini* (Msewe, 1977), *Kasri ya Mwinyi Fuad* (Shafi, 1978), *Nyota ya Rehema* (Mohamed, 1978), *Kuli* (Shafi, 1979), *Gamba la Nyoka* (Kezilahabi, 1979), na *Dunia Mti Mkavu* (Mohamed, 1980).

Mulokozi anaendelea kueleza kwamba kutokana na ombwe hilo la riwaya ya kihistoria nchini, mwishoni mwa miaka ya 1980 jopo dogo la wapenda fasihi likiratibiwa na Bi Elieshi Lema, ambaye kwa wakati huo alikuwa mhariri katika Shirika la Uchapishaji Vitabu Tanzania (TPH), lilikubaliana na wakaanza kukutana nyumbani kwa Bi Lema mara mbili kwa wiki saa za jioni. Walipokutana walijadili na kupanga namna ya kustawisha riwaya ya kihistoria kwa Kiswahili, lakini hasa

kwa ajili ya kusomwa na watoto au vijalunga.⁴ Ili kufanikisha utafiti na uandishi wa kazi hizo za kihistoria, wanajopo walipangiana majukumu na kukubaliana kwamba waandike riwaya za kihistoria kama tano zenye kuzingatia yafuatayo:

- a) Biashara ya watumwa (mwandishi wake alipendekezwa awe Prof. Amandina Lihamba);
- b) Vita vya Wahehe dhidi ya Wadachi (mwandishi alipendekezwa awe Prof. Mugyabuso Mlinzi Mulokozi);
- c) Vita vya Wachagga dhidi ya Wadachi – Mangi Meli (mwandishi alipendekezwa awe Bw. Richard Mabala); na
- d) Vita vya Maji Maji (mwandishi alipendekezwa awe Prof. Euphrase Kezilahabi).

Inaelezwa kwamba, baada ya mgawanyo wa majukumu hayo, wanajopo waligawiana kazi na mara maandalizi ya uandishi yakaanza rasmi. Katika shughuli hiyo ya uandishi ambayo ilikuwa nzito, inayohitaji utafiti wa kina na ufuatiliaji wa karibu, wadau hawa wa fasihi ya Kiswahili walibahatika kupata ufadhili mdogo kutoka Shirika la Kanada la Misaada ya Maendeleo kupitia Elimu (CODE). Kwa wakati huo, kiongozi wa Shirika hilo kwa Afrika ya Mashariki alikuwa ni Scott Walter. Kiongozi huyo wa Shirika alisimamia na kutoa msukumo mkubwa uliowezesha wahusika kufanya utafiti mdogo wa uwandani kuhusiana na mada hizo husika.

Mulokozi (2012) anazidi kufafanua kwamba kufikia mwaka 1991 ilipatikana miswada miwili ya hadithi za historia kwa picha na maelezo mafupimafupi. Anaitaja miswada hiyo kuwa ni *Wimbo wa Sokomoko* (A. Lihamba) ukihusu biashara ya watumwa na *Ngoma ya Mianzi* (M.M. Mulokozi) uliohusu uvamizi wa Wadachi huko Kilosa, uliofuatiwa na vita vya Lugalo vya mwaka 1891. Kwa kiasi fulani, haya yalikuwa ni mojawapo ya mafanikio ingawa mipango yote iliyowekwa mwanzo haikufanikiwa kwa ukamilifu. Mathalani, riwaya za kihistoria kuhusu Mangi Meli na Vita vya Maji Maji hazikuandikwa mpaka leo.

Kwa ufupi, maelezo ya Mulokozi yanasisitiza kwamba asili ya Mradi ni kujenga na kuimarisha uzalendo miongoni mwa watoto wa Kitanzania kupitia bunilizi za kihistoria. Maelezo yafuatayo ya Mulokozi, yanathibitisha hoja yetu:

⁴ Vijalunga ni watoto walio katika kipindi cha mpito kuelekea utu uzima. Kiumri, tunaweza kuwakadiria kuwa na miaka kati ya 12 - 17 katika mazingira ya Tanzania. Neno hilo ‘vijalunga’ lilibuniwa na Prof. M.M. Mulokozi na amekuwa akilitumia katika mihadhara na mawasilisho mbalimbali.

Punde ilionekana kuwa shughuli ya kuandika vitabu kwa ajili ya watoto na vijana ilikuwa nzito, na huenda isingewezekana kuratibiwa na Bi Lema na Shirika la CODE kwa ufanisi bila kuwa na chombo mahsusi cha kudumu. Ikapendekezwa na kukubaliwa kuwa uanzishwe Mradi wa kuratibu shughuli hiyo ambao hapo awali ungegharimiwa na CODE. Huo ukawa ndio mwanzo wa kuzaliwa kwa Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania (*Children's Book Project- CBP*) mwaka 1991 (Mulokozi, 2012: 55).

Maelezo hayo, na ufafanuzi tulioutoa hapo juu, yanathibitisha kwamba Mradi, kwa mtazamo wa mkondo huu, asili yake ni juhudi za ujenzi wa uzalendo kupitia riwaya ya kihistoria kwa ajili ya watoto wa Kitanzania. Lengo hilo kwa kiasi kikubwa halikufanikiwa. Lakini, Mulokozi anakiri kwamba baadaye, chini ya uratibu wa Mradi, zilichapishwa riwaya nne za kihistoria kwa Kiswahili kwa ajili ya watoto ambazo tatu ziliandikwa na M.M. Mulokozi. Riwaya hizo ni *Ngome ya Mianzi* (1990), *Ngoma ya Mianzi* (1991) na *Moto wa Mianzi* (1996). Riwaya ya nne inaitwa *Wimbo wa Sokomoko* (Lihamba, 1990). Riwaya zote tatu za Mulokozi, kwa mujibu wa mwandishi mwenyewe, zilikuwa na lengo la kuwapa vijana mwamko wa kupenda kusoma na kutafiti historia ya jamii zao kama njia mojawapo ya kujenga mapenzi kwa nchi (uzalendo) na chuki kwa adui, kujiamini na kujitathmini. Mkondo huu unaibua jambo ambalo pengine linahitaji utafiti wa peke yake. Kwa nini lengo la kuandika bunilizi za kihistoria kwa ajili ya watoto halikufanikiwa? Tatizo ni nini? Swali hilo ninawaachia watafiti wengine kwa kuwa si lengo la makala hii kuingia katika kiini cha mjadala huo.

1.2.2 Mkondo wa Kuimarisha Uandishi na Usomaji wa Vitabu vya Watoto

Mkondo wa mawazo haya ya kujenga na kuimarisha uandishi na usomaji wa vitabu vya watoto, unashikiliwa zaidi na Mradi wa Vitabu vya Watoto. Kwa mujibu wa mkondo huu wa mawazo, inasemekana kwamba katika miaka ya 1990, kulibainika pengo kubwa la uandishi na usomaji wa vitabu vya watoto. Bwana Scott Walter, ambaye alikuwa Mkurugenzi wa Shirika la Kanada la Misaada ya Maendeleo kupitia Elimu (CODE), katika kutimiza majukumu yake ya Shirika, alikuwa anatoa ufadhili kwa wataalamu ambao walikwenda uwandani ili kutafiti masuala ya elimu, hasa katika eneo la usomaji wa vitabu. Watafiti walikuwa wanakwenda uwandani, wanachambua data na kisha kumletea ripoti. Baada ya muda fulani, zoezi hilo lilionekana kuwa gumu kutokana na uzito wa shughuli ambazo Mkurugenzi huyo alikuwa akizifanya. Hivyo, aliwaalika wadau wa elimu wakakaa na kutafakari namna nzuri ya kushughulikia utafiti huo wa elimu nchini. Bwana Walter alikuja na pendekezo la kuanzisha chombo ambacho kingelishughulikia suala la utafiti na ufuatiliaji wa mambo hayo ya elimu.

Suala hilo lisingefanikiwa bila kuwa na utafiti wa kutosha kuhusiana na hali ya upatikanaji wa vitabu na elimu kwa ujumla, hasa kwa watoto. Kutokana na

hali hiyo, Shirika la CODE, mwaka 1990, liliamua kumwalika Douglas Pearce, mtaalamu wa mambo ya elimu ya watoto kutoka Afrika ya Kusini, ili atafiti hali ya upatikanaji wa vitabu na suala la usomaji nchini Tanzania. Mtaalamu huyo alizunguka na kuhoji watu mbalimbali nchini. Miongoni wa watu aliwohoji ni Prof. M.M. Mulokozi, ambaye alikuwa akifanya kazi katika Wizara ya Utamaduni. Mtaalamu huyo alihoji pia watu wengine wa Wizara ya Utamaduni, watu wanaohusika na uchapishaji na kadhalika. Katika ripoti⁵ yake ya utafiti mtaalamu huyo alibaini kwamba nchini Tanzania hakukuwa na vitabu vya watoto kwa ajili ya usomaji wa ziada. Vitabu vilivyokuwapo vilikuwa vya kiada ambavyo hulenga zaidi katika usomaji kwa ajili ya mitihani. Miongoni mwa mambo yaliyobainishwa na ripoti ya Pearce (1990) ni haya yafuatayo:

- a) Waandishi wa Tanzania, wa enzi hizo, hawakujua namna nzuri ya kuwaandikia watoto. Walikuwa wakidhani kuwa wanamwandikia mtoto kumbe sivyo. Hivyo, utaalamu haukuwapo wala namna mwafaka ya kumwandikia mtoto kwa kumsaidia ili apate maarifa kwa njia stahiki;
- b) Wachapishaji nao hawakujua namna bora ya kuchapisha vitabu vya watoto. Wachapishaji walikuwa hawana ujuzi wa namna ya kuviweka vizuri vitabu kwa ajili ya kusomwa na hadhira ya watoto. Kutokana na hali hiyo, hata mvuto wa kuchapisha vitabu hivyo haukuwapo;
- c) Wachoraji nao hawakujua namna nzuri ya kumchorea mtoto picha na vielelezo vizuri vya kumvutia ili apende kitabu. Kama inavyofahamika, mtoto ni hadhira maalumu ambayo inahitaji umakini na upekee wake katika kuiandikia kazi za kusoma (Ngugi, 2014). Mojawapo ya mbinu ya kuiandikia hadhira ya watoto ni matumizi ya vielelezo. Watoto hupenda vitabu vyenye picha au vielelezo vinavyovutia. Hivyo, hili nalo lilikuwa tatizo nchini Tanzania;
- d) Aidha, kulikuwa na tatizo la soko la vitabu vya watoto. Utamaduni wa usomaji, kwa kipindi hicho, ulikuwa mpya kwa wengi. Usomaji wa vitabu ulikuwa chini sana, hasa kwa vitabu vya ziada, hivyo waandishi na wachapishaji hawakuona haja ya kuandika na kuchapisha vitabu vya watoto.

Kutokana na upungufu huo, CODE na wadau wa elimu kama vile Umoja wa Waandishi wa Vitabu Tanzania (UWAVITA), wachapishaji, wauza vitabu, na baadaye chama cha wachoraji, chama cha wahariri na Taasisi ya Elimu Tanzania,

⁵Tulifuatilia ripoti hii lakini hatukufanikiwa kuipata kutokana na wahusika kudai kwamba hawajui iliko. Hivyo, tulifaidi tu mawazo ya utafiti huo kupitia watoa data kutoka katika Mradi wa Watoto.

Baraza la Kiswahili la Taifa (BAKITA) na wengine, waliijadili ripoti hiyo iliyowasilishwa na mtaalamu huyu. Kwa pamoja, waliamua kupitisha wazo la kuunda Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania.

1.3 Historia Fupi ya Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania

Katika kipengele cha 1.2 tumeona mikondo ya mawazo kuhusu asili ya Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania. Mawazo hayo yanapishana kwa namna fulani, lakini kwa ujumla yanakutana kwani yote yalimlenga mtoto kuchapishiwa vitabu na kujengewa tabia ya kusoma akiwa shuleni kwa manufaa ya taifa la Tanzania. Kwa hiyo, kwa kiasi kikubwa makala hii imeegemea katika mkondo wa pili. Baada ya kuona mikondo hiyo na mawazo yake sasa tuugeukie Mradi wenyewe kwa kuangalia historia yake fupi.

Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania ulizinduliwa mwezi Januari mwaka 1991, kwa madhumuni ya kutoa vitabu vya watoto, kuimarisha tasnia ya vitabu na kuendeleza usomaji miongoni mwa watoto. Mradi huu, tangu kuanzishwa kwake mpaka hivi leo tunapoandika makala hii, umekuwa chini ya wadau wa Elimu, wengi wao kutoka nje ya nchi. Si Mradi wa serikali. Ingawa serikali imekuwa ikishirikiana na Mradi kwa namna moja ama nyingine, bado Mradi unajiendesha wenyewe chini ya ufadhili wa wadau wa Elimu nchini na wengine kutoka nje ya nchi. Kwa nyakati tofauti Mradi umefadhiliwa na mashirika kadhaa kama vile CODE, HIVOS, DANIDA, Serikali ya Uholanzi, SIDA, Mfuko wa Kanada, *British Council*, *Aga Khan Foundation* na Mfadhili asiyependa kujulikana. Mashirika yaliyotajwa yamekuwa yakiufadhili Mradi kwa mambo mbalimbali lakini kubwa likiwa ni fedha za kuendesha mambo mbalimbali kama uchapishaji, mishahara ya wafanyakazi, gharama za pango kwa ajili ya ofisi, kugharimia warsha, semina na makongamano, na kadhalika (CBP, 2006). Mpaka mwaka 2016, Mradi ulikuwa unafadhiliwa na mashirika machache ambayo ni SIDA, CIDA, Mfadhili Asiyetaka Kujulikana na CODE (Madumulla, 2001; CBP, 2006; Temple na wenzake, 2016).

Baada ya Mradi kuzaliwa, Shirika la CODE lilikuwa mfadhili wa mwanzo kabisa. Katika juhudi za mwanzo, Mradi ulianza kuwapa semina waandishi, wachapishaji, wachoraji na kuchukua baadhi ya vitabu vilivyochapishwa, na kuvisambaza shuleni bure kwa ajili ya kuwawezesha watoto wavisome. Vitabu vilianza kupelekwa katika mikoa ya Dar es Salaam, Mtwara na Ruvuma. Maeneo mengine yalifuata baadaye. Mpaka sasa Mradi unaendesha shughuli zake katika wilaya 10 za Tanzania ambazo ni Kongwa (mkoani Dodoma), Morogoro, Mvomero na Kilosa (mkoani Morogoro, Kibaha, Kisarawe, Bagamoyo, Rufiji na Mkuranga (mkoa wa Pwani), na Dar es Salaam (CODE, 2015). Katika shule za Mradi zinazopatikana katika wilaya hizo, kunapelekwa vitabu ambavyo

vinawekwa kwenye maktaba maalum zilizoanzishwa kwa ajili ya watoto. Chini ya programu ya usomaji, watoto wanajisomea vitabu hivyo wakiwa chini ya usimamizi wa walimu waliopitia semina ya kusimamia masuala ya maktaba za watoto na usomaji. Sehemu inayofuata inaeleza mchango wa Mradi katika kukuza na kuendeleza fasihi ya watoto nchini Tanzania.

1.4 Mchango wa Mradi katika Kuendeleza na Kukuza Fasihi ya Watoto Tanzania

Katika sehemu hii tutajikita katika kujadili mchango wa Mradi katika kukuza na kuendeleza uwanja wa fasihi ya watoto nchini Tanzania. Tutazipa hoja zetu vichwa vya habari na tutazifafanua kwa undani kidogo ili kuiimarisha hoja kuu ya makala yetu. Mchango huo wa Mradi ni kama ifuatavyo:

1.4.1 Uchapishaji wa Vitabu

Kama tulivyoeleza hapo awali katika kipengele cha mikondo ya mawazo kuhusu asili ya Mradi (taz. 1.2.2), miongoni mwa mambo yaliyoibuliwa na utafiti wa mtaalamu kutoka Afrika ya Kusini miaka ya 1990, ni uhaba wa vitabu. Kutokana na uhaba huo uliwekwa mkakati wa kuwezesha kupatikana kwa vitabu walau kwa shule chache zilizo chini ya Mradi. Mradi ulianza kusimamia uandishi wa vitabu hivyo mpaka miswada ya vitabu inapokamilika kwa viwango stahiki na kuchapishwa. Mradi ulikuwa unaingia ubia na waandishi kwa kuwaagiza wachapishe nakala zinazohitajika kupitia wachapishaji wao wenyewe. Lakini, Mradi ulikuwa unachukua nakala kama 3000 au 5000 kulingana na mahitaji yake. Wakati makala hii inaandikwa, vitabu hivyo vya waandishi vilikuwa bado vinaendelea kuchapishwa na kuchukuliwa na Mradi na kisha Mradi ulikuwa unavisambaza shuleni. Nakala anazobaki nazo mwandishi basi anaweza kuziua mwenyewe akiwa na mchapishaji wake kwa utaratibu wanaoujua wao. Kwa njia hii Mradi umewezesha kuchapishwa kwa vitabu vingi vya watoto kwa miongo zaidi ya miwili sasa.

Vitabu vilivyochapishwa chini ya Mradi ambavyo vimeoneshwa katika Katalogi ya mwaka 2006, vimegawanyika katika ngazi tatu zifuatazo: Ngazi ya Kwanza ni vitabu vya watoto kuanzia walio shule za awali (*pre-school*) hadi darasa la I na la II; Ngazi ya Pili inajumuisha vitabu vya watoto walio darasa la III na la IV; na Ngazi ya Tatu inajumuisha vitabu kwa ajili ya watoto walio katika darasa la V hadi la VII (Kahigi, 1995; Madumulla, 2001; CBP, 2006).

Pamoja na kuchapisha vitabu vya Kiswahili kwa ajili ya watoto, mwaka wa fedha wa 1995/1996, Mradi ulitoa vitabu vitatu katika lugha ya Kiingereza. Hata hivyo, utamaduni wa kuchapisha vitabu vya watoto katika lugha ya Kiingereza ni mpya nchini Tanzania. Uandishi wa vitabu vya Kiingereza kwa ajili ya watoto

ulionekana kuzorota sana. Kutokana na hali hii, ilipofika mwaka 2008, CODE na Mradi walimwendea Bw. William Burt huko nchini Kanada, kumwomba msaada katika eneo hili. Bwana Burt alikubali na akajitolea kufadhili shindano la uandishi la mwaka 2008. Waandishi wengi wa vitabu vya watoto walijitokeza na washindi wakatanzwa wakati wa Kongamano la Sita la Umajumui wa Kiafrika na Usomaji kwa Wote lililofanyikia Dar es Salaam mwezi Agosti 2009. Shindano hilo la mwaka 2008, liliwezesha kuchapishwa kwa vitabu 12, kikiwamo kitabu kilichoshika nafasi ya kwanza chenye kichwa *Treeland: The Land of Laughter* (Mwajarudi, 2010). Katika kuhamasisha uandishi wa ndani, shindano lililenga kuinua maarifa ya usomaji wa lugha ya Kiingereza miongoni mwa wanafunzi wa shule za sekondari Tanzania. Uhamasishaji huo ulitumia pia njia ya kutoa vitabu vya Kiingereza vyenye maarifa yanayofaa, vyenye kuvutia, na vilivyoandikwa kwa umakini mkubwa vikiwalenga wanafunzi, maktaba za shule na vijana kwa ujumla (Mulokozi katika Mwajarudi, 2010). Juhudi hizi zimeendelea kuzalisha vitabu vingi vya Kiingereza kwa ajili ya watoto na vijana wa Kitanzania. Mifano ya vitabu hivyo vya Kiingereza ni *A Hero's Magic* (Guyi, 2010), *Treeland: The Land of Laughter* (Mwajarubi, 2010), *Lesslie the City Maasai* (Esmail, 2011), *In the Belly of Dar es Salaam* (Lema, 2011), *The Choice* (Mwakimatu, 2011), *Close Calls* (Salim, 2011), *Face under the Sea* (Mkufya, 2011), *Living in the Shade* (Esmail, 2011), *Cousin Lusu* (Lema, 2012), *Tears from a Lonely Heart* (Yohana, 2013), *The Birthday Party* (Mwajarubi, 2013), *Run Free* (Mabala, 2013), *The Detectives of Shangani: Mystery of the Lost Rubies* (Esmail, 2014), *The Temporary Orphan* (Tuwa, 2014), *Human Poachers* (Mutani, 2016), *The Adventures of Tunda and Zamaradi* (Semzaba, 2016), kwa kutaja vichache tu.

Kufikia mwaka 2006, Mradi huu kwa ushirikiano na wachapishaji, ulikuwa umetoa vitabu mbalimbali vya watoto kwa Kiswahili vipatavyo 237 (CBP, 2006). Mpaka mwaka 2008, Mradi ulikuwa umechapisha vitabu mchanganyiko (katika Kiswahili na Kiingereza) vipatavyo 250 (Mulokozi katika dibaji ya kitabu cha Semzaba, 2008). Kufikia mwaka 2012, Mradi ulikuwa umechapisha vitabu mchanganyiko vya watoto zaidi ya 300 (Mulokozi, 2012). Mpaka kufikia mwaka 2015, kwa mujibu wa utafiti wa CODE, Mradi ulikuwa umefanikisha uchapishaji wa vitabu zaidi ya 350 katika Kiswahili na Kiingereza (CODE, 2015). Data hizo za uchapishaji zinaonesha mafanikio mazuri ambayo yanapaswa kuungwa mkono na serikali na wadau wa elimu ya watoto na vijana kwa faida ya ujenzi wa taifa kupitia elimu.

1.4.2 Usomaji wa Vitabu

Katika malengo ya Mradi, usomaji ni kipaumbele kimojawapo kutokana na kukosekana kwa tabia ya usomaji miongoni mwa watoto wa Kitanzania. CODE

(2015) na Temple na wenzake (2016) wanaeleza kwamba kutokana na utafiti uliofanywa na Uwezo (2010) na Shirika la RTI (2013) kuhusu usomaji nchini Tanzania, ilibainika kwamba:

- a) Usomaji haufundishwi vizuri kwa sababu mbalimbali zikiwamo ukosefu wa vitabu vya kujisomea;
- b) Kukosekana kwa maktaba na ukosefu wa vipindi maalumu kwa ajili ya kusoma;
- c) Walimu wengi hawana ujuzi wa mbinu mbalimbali za kufundishia kusoma na kuandika.

Mazingira na matokeo ya tafiti hizo yalichochea Mradi kuanzisha utaratibu wa kuwafundisha walimu kuhusu namna za kuwasimamia watoto katika usomaji, kufungua maktaba za vitabu vya watoto na kuanzisha vipindi vya kusoma. Hata hivyo, Programu ya Usomaji ya Mradi wa Vitabu vya Watoto ilikuwa imeanzishwa tangu zamani kidogo mwaka 1998 (Temple na wenzake, 2016). Utekelezaji na welewa wa hali halisi ndivyo vilikuwa vinakosekana. Hivyo, tafiti hizo zilizofanywa kuhusiana na ufanisi wa usomaji nchini ziliufanya Mradi wa Vitabu uje na programu na mikakati madhubuti ya kukabiliana na changamoto hizo. Programu ya usomaji ilianzishwa ikiwa na malengo yafuatayo:

- a) Kuzipatia vitabu vya kutosha shule za Mradi ili ziweze kuvitumia kufundishia kusoma kwa ufanisi;
- b) Kuhamasisha shule zianzisha maktaba;
- c) Kuwapa mafunzo walimu juu ya mbinu mbalimbali za kufundishia usomaji kwa ngazi mbalimbali;
- d) Kuwapa walimu mafunzo juu ya utengenezaji wa zana mbalimbali za kufundishia kusoma na kuandika.

Ili kufanikisha malengo hayo yaliyotajwa hapo juu, Mradi kwa nyakati mbalimbali umeandaa miongozo saba inayotumika katika kutoa mafunzo. Miongozo hiyo ni:

- i. Misingi ya kusoma;
- ii. Usomaji na Uandikaji wa Pamoja;
- iii. Utumizi wa Hadithi katika Kufundisha Lugha;
- iv. Maktaba na Zana za Kufundishia;
- v. Kusoma kwa Kuongozwa;
- vi. Mwongozo wa Ufundishaji na Ujifunzaji katika Madarasa ya Shule za Msingi; na

- vii. Mbinu Saba za Kufundishia Usomaji katika Shule za Msingi (yaani, (1) Kuwatambulisha watoto kuhusu usomaji; (2) Utambuzi wa Sauti; (3) Fonetiki; (4) Kusoma kwa Ufasaha/Umilisi; (5) Ufahamu; (6) Msamiati; na (7) Uandishi).

Kwa ujumla, miongozo hii ina mchango katika jitihada za Wizara ya Elimu, Sayansi na Mafunzo ya Ufundi katika kuboresha utoaji wa elimu hasa katika kipindi hiki ambapo serikali imeweka mkazo mkubwa katika ufundishaji wa stadi za kusoma, kuandika na kuhesabu katika darasa la Kwanza na la Pili (Temple na wenzake, 2016: v).

Programu ya Usomaji inatokana na jitihada za pamoja kati ya shirika lisilo la kiserikali la Kanada (CODE) na Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania zinazolenga katika kukuza usomaji na Utamaduni wa Kusoma kwa Watoto. Kati ya mwaka 2012 na 2016 Shirika la CODE na Mradi wa Vitabu vya Watoto kwa ufadhili wa serikali ya Kanada walianzisha Programu ya Usomaji katika shule za msingi 75 katika wilaya ya Kongwa mkoani Dodoma (CODE, 2015). Programu hii ya Usomaji, *Reading Tanzania*, inafanya kazi kwa ushirikiano na Afisaelimu wa wilaya, Maafisaelimu wa Kata, Wakaguzi wa Shule wa Wilaya na Wakufunzi wa Chuo cha Ualimu Mpwapwa. *Reading Tanzania* ni mpango timilifu wa usomaji ambao unatoa mafunzo kwa walimu na wakufunzi ili kuwaimarisha katika mbinu mbalimbali za kufundishia kusoma na kuandika. *Reading Tanzania* vilevile, inatoa vitabu bora vya kujisomea vinavyozingatia utamaduni wa Kiswahili. Aidha, vitabu hivyo hutumiwa na walimu katika madarasa yao ili kuongeza matokeo mazuri ya kujifunza kwa watoto wao. Walimu pia hupata mafunzo katika uanzishaji na usimamizi wa maktaba pamoja na uhamasishaji wa usomaji wa vitabu wanavyovipenda (Temple na wenzake, 2016).

Kwa ujumla, katika suala la usomaji, tunaweza kusema kwamba Mradi umesaidia sana kujenga tabia ya usomaji miongoni mwa watoto wa shule za msingi zilizo chini ya programu zake. Kwa maelezo ya wasimamizi wa Mradi waliohojiwa, ufaulu wa wanafunzi walioko kwenye Mradi umepanda sana kutokana na kukua kwa tabia ya watoto katika kujisomea vitabu. Hata hivyo, bado eneo kubwa la Tanzania halijafikiwa. Watoto wengi hawajafikiwa na Mradi kutokana na ukosefu wa fedha za uwezeshaji. Jambo hili tutalizungumzia hapo baadaye.

1.4.3 Kuratibu Semina, Makongamano na Warsha

Kutokana na upungufu uliokuwapo hapo awali, Mradi umetoa mafunzo ya kuongeza ubora na ufanisi katika tasnia ya vitabu. Mafunzo yaliyotolewa na Mradi ni pamoja na kozi za waandishi wa vitabu kwa ajili ya watoto; kozi za wachoraji

wa picha za vitabuni; kozi za wahariri; kozi za wauza vitabu; kozi za kompyuta; na kozi za walimu kuhusu programu ya usomaji na jinsi ya kufundisha kusoma na kuandika. Kumekuwa kukifanyika semina mbalimbali katika maeneo tofauti ya nchi ili kuhakikisha kwamba tasnia ya vitabu vya watoto inakua. Kwa mfano, Jestina Naftali katika kitabu chake cha *Gonjwa Sugu* (2011) anakiri kwamba uandishi wa kitabu hicho ni matunda ya mada za uandishi zilizokuwa zikitolewa na Prof. Mugyabuso Mlinzi Mulokozi, Prof. Kulikoyela Kahigi kutoka Chuo Kikuu cha Dar es Salaam na wakufunzi wengine, katika warsha za wanawake zilizofanyika huko Kibaha, mwaka 2008, 2009 na 2010. Semina, makongamano na warsha vimewezesha mafanikio ya uandishi na uchapishaji wa machapisho tuliyojataja katika kipengele cha 1.4.1 hapo juu.

1.4.4 Kukuza Ushirikiano na TATAKI

Kutokana na utafiti wetu, tumebaini kuwa Mradi umekuwa na ushirikiano wa karibu sana na TATAKI kwa muda mrefu. Mradi umekuwa ukiwatumia wataalamu mbalimbali kutoka TATAKI, tangu ikiwa TUKI, katika makongamano, semina, warsha na katika mambo mengine kama ya uongozi wa Mradi, uratibu wa mashindano mbalimbali ya tuzo za washindi wa vitabu vya watoto, na kadhalika. Kwa mfano, katika utafiti wetu tumebaini kwamba Prof. Joshua. S. Madumulla ambaye alikuwa mhadhiri katika Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili (TUKI) (ambayo sasa ni TATAKI) amewahi kuazimwa na Mradi ili asaidie kusimamia kipengele cha usomaji, na Prof. Mulokozi amewahi kuwa msimamizi wa Kamati ya Vitabu. Pia, Prof. Mulokozi na Prof. Kahigi wamekuwa wakiendesha semina, warsha mbalimbali za Mradi katika nyakati tofauti na baadhi ya wahadhiri walikuwa wakishirikishwa kwenye mashindano ya usomaji kama waamuzi (Kahigi, 1995). Zaidi ya hayo, Mradi umeendelea kuwa karibu na TATAKI hata siku hizi katika ufundishaji wa kozi ya Fasihi ya Watoto na Vijana (KF 203). Watu wa Mradi wamekuwa wakijitolea kuja kutoa uzoefu wao kwa wanafunzi wanaosoma kozi hiyo katika mihadhara mbalimbali, pale wanapoalikwa. Aidha, vitabu vingi vinavyotumika kufundishia kozi hiyo ya watoto na vijana, hasa katika uchambuzi, huwa vinapatikana baada ya mwalimu wa kozi kuwasiliana na watu wa Mradi ili wawasiliane na waandishi kwa ajili ya kupata nakala. Ushirikiano huu umewezesha uwanja wa fasihi ya watoto kusonga mbele zaidi.

1.4.5 Kushirikiana na Wadau wa Vitabu kutoka Ndani na Nje ya Nchi

Kama tulivyoeleza katika kipengele cha 1.2.2, Mradi ulitokana na pendekezo lililotolewa kutokana na utafiti uliofanywa na mtaalamu wa masuala ya uandishi na usomaji wa vitabu vya watoto kutoka Afrika ya Kusini. Baada ya mradi kuanzishwa, tangu mwaka 1991, umekuwa ukishirikiana na taasisi mbalimbali

hasa za kimataifa katika shughuli zake. Ushirikiano huu kwa kiasi kikubwa ndio umeuwezesha uwanja wa fasihi ya watoto kukua zaidi. Misaada mbalimbali iliyokuwa ikitokana na ufadhili imeweza mambo mengi ukiwamo ufadhili wa makongamano, semina, warsha, mishahara ya watumishi, uchapishaji na usambazaji wa vitabu vya watoto, ufunguaji wa maktaba za watoto mashuleni na kadhalika. Mafanikio yote hayo ni kutokana na Mradi kushirikiana na wadau wa vitabu kutoka ndani na nje ya nchi.

Hata hivyo, pamoja na mafanikio hayo, hapa tunapenda kusesitiza mchango wa aina yake ambao unahusu waandishi kupata uzoefu na mifano ya kazi nzuri kutoka nje ya nchi na kuzimithilisha na uhalisi wa mazingira yetu na hatimaye kuchapisha kazi za watoto. Mathalani, mwaka 2007 nchi ya Swideni iliadhimisha miaka 100 tangu kuchapishwa kwa riwaya mashuhuri ya watoto ya Kiswidi ijulikanayo kwa Kiingereza kama *The Wonderful Adventures of Nils Holgersson* (yaani *Jusura za Ajabu za Nils Holhersson*) iliyoandikwa na Selma Lageröf, mshindi wa tuzo ya Nobel. Kitabu hicho kilichapishwa katika majuzuu mawili mwaka 1906 na 1907. Mulokozi (katika Semzaba, 2008) anateleza kwamba mwaka 2006 Ubalozi wa Swideni ulishirikiana na Mradi kuandaa shindano la riwaya ya jusura kwa Kiswahili katika harakati za kuadhimisha miaka 100 ya kitabu cha Selma Lageröf na kuimarisha ushirikiano wa kiutamaduni kati ya Tanzania na Swideni. Shindano lililenga kupatikana kwa riwaya ya Kitanzania kwa ajili ya watoto inayofanana na ile ya Selma Lageröf. Shindano hilo liliwafanya waandishi wachuane katika ubunifu na hatimaye akapatikana mshindi. Kupitia shindano hili, ndipo ilipopatikana riwaya ya *Marimba ya Majaliwa* ya Semzaba. Riwaya hii na nyingine kadhaa zilizoshiriki katika shindano zilisogeza sana mbele maendeleo ya fasihi ya watoto kwa kuwa ziliandikwa kwa umakini mkubwa kwa ajili ya watoto (Mulokozi katika Semzaba, 2008).

1.5 Changamoto Zinazoukabili Mradi wa Vitabu vya Watoto

Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania sasa umetimiza miaka 28 tangu kuanzishwa kwake mwaka 1991. Kwa hakika, Mradi umedumu katika kipindi kirefu na kufanikisha mambo mengi katika kukuza tasnia ya vitabu na usomaji miongoni mwa watoto wa Kitanzania. Hata hivyo, zipo changamoto kadhaa zinazourudisha Mradi nyuma na kuufanya usifikie malengo yake kwa haraka na ufanisi.

Changamoto kubwa, ambayo huufanya Mradi ushindwe kuendelea haraka, ni uhaba wa fedha za kuwezesha shughuli za Mradi. Changamoto hii ni kubwa na ni ya muda mrefu tangu kuanzishwa kwake mwaka 1991 (taz. pia Madumulla, 2001; Mulokozi katika Semzaba, 2008). Ili kutatua changamoto hii, Mulokozi (katika Semzaba, 2008: v) anapendekeza hivi:

Ni muhimu nikiri pia kuwa hadi wakati huu Mradi umekuwa ukisaidiwa zaidi na mashirika na nchi za kigeni; ningependa kutoa mwito kwa serikali yetu, kampuni na wahisani wa Tanzania kujishirikisha zaidi katika shughuli za Mradi kwa kuupatia msaada wa fedha unaohitajika ili uendelee kutekeleza kazi yake ya kutuelimishia watoto wetu.

Pendekezo hilo la Mulokozi linadhihirisha kuwa Mradi umetelekezwa na serikali pamoja na mashirika mbalimbali ya ndani. Hali ilivyo, ni kama Mradi haufanyi chochote cha maana cha kupongezwa au kuungwa mkono. Watoa taarifa wetu pia nao walisisitiza kwamba kama changamoto hii ikitatuliwa, matokeo ya Mradi kwa watoto nchini Tanzania yatakuwa mazuri pengine zaidi ya ilivyo sasa. Aidha, utafiti wetu umebaini kwamba shule zilizo katika Mradi zinafanya vizuri kuliko shule nyingine. Watoto walio katika shule zilizo ndani ya Mradi wanapenda kujisomea, wamejengewa tabia ya usomaji ya kudumu, ambayo hata wanapomaliza shule ya msingi huendelea kuonekana. Pia, watoto hao hufanya vizuri katika mitihani yao. Mafanikio haya siyo madogo. Nasi tunaungana na watafiti watangulizi kwa kutoa wito kwa serikali, mashirika ya umma na binafsi, makampuni na watu binafsi wanaopenda maendeleo ya usomaji katika nchi yetu kujitokeza na kuusaidia Mradi kifedha na kwa namna nyingine inayofaa ili Mradi uzidi kujiimarisha na kuongeza shule nyingi zaidi nchini.

Changamoto nyingine ni kukosa uhuru katika shughuli zake kutokana na kupata ufadhili tu wa nje. Katika hali ya kawaida, wafadhili wengi, hasa wanaotoka nje ya nchi, wanapofadhili shughuli fulani huwa na malengo yao pia. Ingawa malengo yao kwa kiasi kikubwa yanaweza kuwa yanaendana na yale ya taasisi husika iliyofadhiliwa, lakini kwa kiasi kikubwa mfadhili anaweza pia kuyumbisha utashi na uhuru wa mfadhiliwa. Hali hii inachukuliwa na utafiti wetu kama changamoto. Katika usaili tuliufanya na wadau wa Mradi, inaonekana kuwa ufadhili unaotoka katika mashirika mbalimbali ya nje, kwa namna fulani huyumbisha utashi wa Mradi. Wafadhili wanapotoa fedha zao hutaka jambo lililofadhiliwa kufanyika kwa muda husika na ripoti ziandaliwe baada ya shughuli ili kuhakikisha kwamba ufadhili umekwenda vizuri na kile kilicholengwa kinafanikiwa. Hii ni changamoto kwa sababu wakati mwingine si kila unalolitaka unaweza kulitekeleza. Hii si katika Mradi tu. Athari za ufadhili ziko katika sekta nyingi. Suluhisho la changamoto hii, kama tulivyobainisha pia hapo juu, ni wadau mbalimbali wa ndani kujitokeza na kufadhili Mradi, wakiwa na dhamira ya kudumisha uzalendo wa nchi.

Pamoja na changamoto hizo tulizozitaja tunapendekeza kwamba Mradi uendelee kufanya shughuli zake na kubuni mbinu mbalimbali za kupambana na changamoto hizo. Lakini, pamoja na kuendelea kubuni mbinu za kukabiliana na changamoto, Mradi uendelee kupeleka ripoti za shughuli zake katika Wizara ya Elimu, Sayansi na Mafunzo ya Ufundi. Hii itasaidia Mradi kuendelea kutambuliwa

kwamba upo na unahitaji kusaidiwa kutokana na changamoto zilizopo. Ikiwa serikali itaamua kufadhili shughuli za Mradi huu, tunapendekeza kwamba uendeshaji wa Miradi usimamiwe na kufuatiliwa kwa ukaribu na kisha wigo wa shule uongezwe na kuwa wa kitaifa zaidi. Mradi na programu zake za usomaji visibaki katika baadhi tu ya maeneo bali serikali iingilie kati na kuzihusisha shule zote za msingi ili watoto wote wafaidi na kujengeka katika utamaduni wa kupenda kujisomea vitabu vya kiada na ziada kwa manufaa yao na taifa kwa ujumla.

Aidha, katika kipengele cha uchapishaji, kwa nchi ambayo haikuwa na vitabu vya watoto, hatua iliyopigwa siyo ndogo ingawa juhudi bado zinahitajika zaidi. Juhudi za uchapishaji wa vitabu vingi vya watoto bado zinatakiwa kwa sababu, kama tulivyoeleza hapo mwanzo, mradi bado unasimamia shughuli zake katika wilaya 10 tu za Tanzania. Tanzania bado ina eneo kubwa sana ambalo Mradi huu haujalifikia. Idadi ya vitabu vilivyopo haitoshi kabisa ikilinganisha na idadi ya watoto wa Tanzania. Ikitokea serikali inaunga mkono juhudi za Mradi na kuamua kwamba shule zote za msingi sasa ziingizwe kwenye Mradi, vitabu hivyo vitakuwa vichache mno.

1.6 Hitimisho

Makala hii ililenga kujadili kuhusu mchango wa Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania katika kukuza na kuendeleza uwanja wa fasihi ya watoto. Katika kulifanikisha hilo, tulianza kwa kuangalia mielekeo miwili ya asili ya Mradi wenyewe. Baada ya kuona mielekeo hiyo, tumejadili kwa mapana kidogo kuhusu mchango wa Mradi katika kukuza na kuendeleza uwanja wa fasihi ya watoto. Hata hivyo, tumejadili pia kwa ufupi, changamoto zinazoukabili Mradi katika ustawi wake na tumetoa mapendekezo pale ilipofaa. Kwa ujumla, Mradi umechangia kwa kiasi kikubwa katika kuukuza uwanja huu wa fasihi ya watoto nchini Tanzania. Juhudi zaidi bado zinahitajika katika kuuimarisha Mradi ili uweze kufanya mambo makubwa zaidi.

Marejeleo

- Bakize, L.H. (2013). Changamoto Zinazoikabili Fasihi ya Watoto Tanzania, *Kiswahili*, 76: 61-70.
- CODE. (2015). Reading Code: Assessing a Comprehensive Readership Initiative in Tanzania, www.academia.edu/.../READING_CODE_Assessing_a_Comprehensive_Readership, 13/5/2016.
- Esmail, N. (2011). *Lesslie the City Maasai*. Dar es Salaam: Oxford University Press.
- _____(2011). *Living in The Shade*. Dar es Salaam: Oxford University Press.

- _____ (2014). *The Detectives of Shangani: The Mystery of the Lost Rubies*. Dar es Salaam: Mkuki na Nyota Publishers Ltd.
- Guyi, A.A. (2010). *A Hero's Magic*. Dar es Salaam: Readit Books Ltd.
- Harnak, I. (2003). Safari ya Prospa: A Novel for Children, *Kiswahili*, 66: 89-106.
- Herman (sasa Bakize), L. (2012). Fantasia katika Fasihi ya Kiswahili kwa Watoto, *Kioo cha Lugha*, 10: 122-134.
- Kahigi, K.K. (1995). Lugha katika Vitabu vya Watoto, *Kioo cha Lugha*, 1: 21-36.
- Kezilahabi, E. (1975). *Dunia Uwanja wa Fujo*. Arusha: EAPL.
- _____ (1979). *Gamba la Nyoka*. Arusha: EAPL.
- Lema, E. (2011). *In the Bell of Dar es Salaam*. Dar es Salaam: E & D Vision Publishing Ltd.
- _____ (2012). *Cousin Lusu*. Dar es Salaam: E & D Vision Publishing Ltd.
- Lihamba, A. (1990). *Wimbo wa Sokomoko*. Dar es Salaam: TPH.
- Lyimo, E.B. (2014a). Usaguzi wa Kijinsia katika Vitabu vya Kiswahili vya Fasihi ya Watoto na Mtazamo wa Wadau nchini Tanzania. Tasnifu ya Uzamivu ya Chuo Kikuu cha Dar es Salaam (Haijachapishwa).
- _____ (2014b). Nduni za Fasihi ya Watoto: Mifano kutoka katika Vitabu vya Kiswahili vya Fasihi ya Watoto nchini Tanzania, *Mulika*, 33: 33-45.
- Mabala, R. (2013). *Run Free*. Dar es Salaam: E & D Vision Publishing Ltd.
- Madumulla, J. S. (2001). Hali ya Vitabu vya Watoto katika Tanzania, *Swahili Forum*, 13: 171-183.
- Mapalala, B. (1992). *Kwaheri Iselamagazi*. Dar es Salaam: Tanzania Publishing House.
- Matundura, E., Kobia, J. na M. Mukuthuria. (2013). Taswira Dumifu za Uana katika Fasihi ya Kiswahili ya Watoto, *Mulika*, Na. 32: 28-47.
- Mbotela, J. (1934). *Uhuru wa Watumwa*. Dar es Salaam. Tanzania Publishing House.
- Mkufya, W.E. (2011). *Face Under the Sea*. Dar es Salaam: Mangrove Publishers.
- Mohamed, S.A. (1978). *Nyota ya Rehema*. Nairobi: Oxford University Press.
- _____ (1980). *Dunia Mti Mkavu*. Nairobi: Longman.
- Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania (CBP) (2006). *Katalogi ya Vitabu vya Watoto 2006*. Dar es Salaam: Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania.
- Mulokozi, M.M. (1990). *Ngoma ya Mianzi*. Morogoro: ECOL Publications.
- _____ (1991). *Ngome ya Mianzi*. Dar es Salaam: MPB Enterprises.
- _____ (1996). *Moto wa Mianzi*. Morogoro: ECOL Publications.
- _____ (2012). *Makuadi wa Soko Huria* (Chachage S. Chachage) katika Muktaadha wa Riwaya ya Kihistoria katika Fasihi ya Kiswahili, Omari. S na G. Mrikaria (wah.) *Mulika*, 31: 51-66.
- Mutani, E. (2016). *Human Poachers*. Dar es Salaam: Longhorn Publishers Ltd.

- Mwakimatu, M.J. (2011). *The Choice*. Dar es Salaam: Mkuki na Nyota Publishers Ltd.
- Mwijarubi, M. (2010). *Treeland: The Land of Laughter*. Dar es Salaam: Mkuki na Nyota Publishers Ltd.
- Mwijarubi, M. (2013). *The Birthday Party*. Dar es Salaam: Mkuki na Nyota Publishers Ltd.
- Naftali, J. (2011). *Gonjwa Sugu*. Dar es Salaam: Kwanza Publishers Limited.
- Ngugi, P.M.Y. (2014). Fasihi ya Watoto katika Kutekeleza Mahitaji ya Kisaikolojia ya Mtoto, *Kiswahili*, 77: 170-180.
- _____ (2015). Mbinu na Mikakati ya Kutumia Fasihi ya Watoto kama Biblioterapia, *Kioo cha Lugha*, 13: 1-12.
- Pearce, D. (1990). *A Plan for a Children's Book Project in Tanzania*. Dar es Salaam: CODE.
- Salim, T.S. (2011). *Close Calls*. Dar es Salaam: Oxford University Press.
- Senzaba, E. (2008). *Marimba ya Majaliwa*. Dar es Salaam: E & D Vision Publishing Ltd.
- _____ (2016). *The Adventures of Tunda and Zamaradi*. Dar es Salaam: Ecodia Publishers.
- Shafi, A. (1978). *Kasri ya Mwinyi Fuad*. Dar es Salaam: Tanzania Publishing House.
- _____ (1979). *Kuli*. Dar es Salaam: Tanzania Publishing House.
- Temple, C., Preece, A., Dumea, P., na Mbigili, M. (2016). *Mbinu Saba za Kufundishia Usomaji katika Shule za Msingi: Mwongozo wa Programu ya Usomaji*. Dar es Salaam: Mradi wa Vitabu vya Watoto Tanzania.
- Traore, F.A. (2010). African Children's Literature and the Promotion of Readership: Swahili Books for Children in Tanzania, *Journal des africanistes*, https://repositorio.iscte-iul.pt/.../CIEA7_21_TRAORE_African%20children's%20litera, 24/3/2017.
- _____ (2011). Children's Literature in African Languages: Swahili Books for Children in Kenya and Tanzania, paper presented at the Fourth European Conference on African Studies, June, 2011, University of Uppsala, Sweden.
- Tuwa, H. (2014). *Temporary Orphan*. Dar es Salaam: Aidan Publishers.
- Yohana, I. (2013). *Tears from Lonely Heart*. Dar es Salaam: Aidan Publishers.